

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“СУДОВА МЕДИЦИНА
ТА СУДОВА ПСИХІАТРІЯ”

Харків
2012

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”**

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“СУДОВА МЕДИЦИНА
ТА СУДОВА ПСИХІАТРІЯ”

**галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”**

*Затверджено вченою радою університету
(протокол № 10 від 15.06.2012 р.)*

**Харків
2012**

Програма навчальної дисципліни “Судова медицина та судова психіатрія” (галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”, напрям підготовки 6.030401 “Правознавство” / уклад. Г. А. Білецька. – Х.: Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. – 13 с.

У к л а д а ч Г. А. Білецька

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 5 від 27.06.2012 р.)*

ВСТУП

Мета вивчення дисципліни “Судова медицина та судова психіатрія” – вивчення питань медичного та біологічного походження, які виникають у процесі слідчої практики. Жодна кримінальна справа, яка порушується у зв’язку зі скоєнням злочину проти життя, здоров’я, честі та гідності людини, не може бути об’єктивно та повно розкрита без проведення судово-медичної або судово-психіатричної експертиз.

У результаті вивчення даної навчальної дисципліни студенти повинні:

знати основні положення судової медицини як науки, її об’єкти та процесуальні аспекти судово-медичної служби;

уміти поставити питання перед судово-медичним експертом при різних видах ушкоджень, які призвели до порушень здоров’я або смерті людини; складати необхідні процесуальні документи під час огляду місця події та орієнтуватись у результатах, наданих судово-медичною та судово-психіатричною експертизами.

З М І С Т

1. ПРЕДМЕТ ТА ЗАВДАННЯ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ. ПРОЦЕСУАЛЬНІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Судова медицина, її предмет, система, метод. Судово-медична експертиза (СМЕ). Короткий історичний огляд розвитку судової медицини. Завдання судової медицини.

Процесуальне становище, права та обов'язки судово-медичного експерта. Правові аспекти, підстави та порядок призначення судово-медичної експертизи. Межі компетенції судово-медичного експерта. Організаційна побудова судово-медичного дослідження.

Об'єкти судово-медичного дослідження. Види СМЕ. Документація, порядок її укладення та видачі судово-медичним експертом на попередньому слідстві. Участь судово-медичного експерта у проведенні окремих слідчих дій. Організація експертизи за матеріалами кримінальної справи. Кримінальна відповідальність медичного персоналу.

2. СМЕРТЬ І ТРУПНІ ЯВИЩА

Загальні відомості про смерть. Поняття клінічної та біологічної смерті. Удавана смерть.

Класифікація причин смерті. Поняття ненасильницької смерті. Раптова та швидка смерть. Необхідність розтину трупа незалежно від причин смерті. Поняття про патолого-анатомічне дослідження трупа. Ексгумація. Особливості та порядок її проведення.

Засоби визначення настання смерті. Ранні трупні явища. Трупе охолодження. Трупе висихання. Трупе задубіння. Трупні плями. Причини та умови, що прискорюють та сповільнюють розвиток ранніх трупних явищ.

Пізні трупні явища, гниття, муміфікація, жировіск,

торф'яне дублення. Причини та умови, що сприяють розвитку пізніх трупних явищ.

Значення трупних явищ для розслідування. Можливості та засоби визначення часу настання смерті на підставі трупних явищ. Ушкодження трупа комахами, тваринами. Штучне консервування трупа.

3. ВИВЧЕННЯ ТРУПА НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Основні питання, що вирішуються при СМЕ трупів новонароджених. Ознаки новонародженості, зрілості, доношеності, життєздатності малюків. Правила дослідження трупів новонароджених. Види насильницької смерті новонароджених. Визначення тривалості внутрішньоутробного життя дитини. Дітоубивство. Види та засоби дітоубивства.

4. РОЗЛАД ЗДОРОВ'Я ТА СМЕРТЬ ВІД ДІЇ КРАЙНІХ ТЕМПЕРАТУР, ЕЛЕКТРИЧНОГО СТРУМУ, ІНШИХ ВИДІВ ЗОВНІШНЬОГО ВПЛИВУ

Загальна та місцева дія високої температури на організм. Дія тепла та сонячних променів. Тепловий удар. Опіки від дії полум'я та гарячих рідин. Причини смерті від опіків. Ознаки зажиттєвого походження опіків. Обгорання трупа. Спалення трупа при прихованні злочинів.

Загальна та місцева дія низької температури. Умови, що сприяють настанню смерті від переохолодження. Замерзання трупів. Зміни, що виникають при замерзанні трупів. Причини смерті від впливу крайніх температур. Питання, що вирішуються СМЕ.

Атмосферна й технічна електрика. Електротравми та умови, що сприяють їх виникненню. Причини смерті від дії електричного струму, ознаки ураження. Питання, що вирішуються у разі смерті від електротравми. Ураження атмосферою електрикою різної етіології. Невідкладна допомога при уражен-

ні струмом. Розлади здоров'я та смерть від баротравми, іонізуючого випромінювання.

5. УШКОДЖЕННЯ В СУДОВО-МЕДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Загальні поняття про травму й травматизм. Судово-медична класифікація ушкоджень. Ушкодження від дій механічних факторів. Засоби дослідження механічних ушкоджень. Поняття про лабораторні дослідження, що застосовуються при експертизі механічних ушкоджень. Смертельні ушкодження. Причини смерті при механічних ушкодженнях. Здатність діяти при смертельних ушкодженнях. Відмінність життєвих ушкоджень від посмертних. Визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень на трупі. Ушкодження від дій тупих предметів. Садно, його значення для визначення травмуючого знаряддя.

Синці (крововиливи), значення, їх форма. Зміна кольору синців залежно від часу. Рани від дій тупих знарядь, їх особливості. Переломи кісток. Розриви органів та тканин людського тіла. Розміщення та відокремлення частин тіла. Характерні ушкодження при падінні з висоти та при падінні на площину. Особливості спортивної травми.

Транспортна травма: автомобільна, рельсова, авіаційна. Ушкодження при різних видах транспортної травми. Питання, що вирішуються СМЕ при дорожньо-транспортних подіях.

Ушкодження від дії гострих знарядь – ріжучих, колючих, колюче-ріжучих та їх оцінки. Встановлення особливостей знарядь за ушкодженнями на тілі. Питання, що вирішуються СМЕ при ушкодженнях гострими знаряддями.

6. УШКОДЖЕННЯ ВІД ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Ушкодження від вогнепальної зброї. Класифікація вогнепальної зброї. Знаряддя та механізм пострілу. Фактори, що впливають на утворення вогнепальних ушкоджень. Складові елементи вогнепальних ушкоджень. Дія кулі на організм люди-

ни. Постріл впритул. Постріл з близької відстані. Визначення дистанції пострілу. Ознаки вихідного та вхідного отворів. Ранові канали. Визначення напрямку пострілу. Визначення виду зброї, якою здійснено постріл. Вогнепальні ушкодження від пострілу з мисливської рушниці. Ушкодження від холостих пострілів, трасуючих, гумових куль. Травмуюча дія атипової зброї. Значення одягу при експертизі вогнепальних ушкоджень.

7. УШКОДЖЕННЯ ВІД ДІЇ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ ТА ЗНАРЯДЬ

Класифікація вибухових речовин. Класифікація вибухів. Ушкодження від вибуху бризантних речовин, гранат, мін, снарядів. Визначення відстані вибуху. Визначення потужності вибухового пристрою. Характеристика вибухової травми. Особливості надання медичної допомоги при вибуховій травмі, якщо до знаряддя додані механічні, хімічні, опікові (напалм, фосфор) домішки.

8. РОЗЛАД ЗДОРОВ'Я ТА СМЕРТЬ ВІД АСФІКСІЇ

Сутність процесу дихання. Кисневий голод (асфіксія), його види, зовнішні та внутрішні ознаки смерті від задушення. Лабораторні дослідження, що застосовуються при СМЕ у випадках смерті від задушення. Види задушення від механічних причин.

Повішення. Положення трупа при повішенні. Значення огляду петлі та її вузлів. Странгуляційна борозна та її особливості. Інші можливі зміни на трупі при повішенні. Походження повішення. Задушення петлею.

Особливості странгуляційної борозни при повішенні.

Задушення руками. Зовнішні та внутрішні ознаки задушення руками.

Закриття зовнішніх отворів дихальних шляхів. Задушення сторонніми предметами. Здавлення грудної клітини та живота.

Утоплення, його види. Зміни тканин трупа від дії води. Визначення давності перебування трупа у воді. Ушкодження на трупі утопленика: зажиттєві, агональні, посмертні. Ушкодження трупа тваринами, рибами, випадкові ушкодження. Ушкодження при стрибках у воду. Походження утоплення. Поняття смерті у воді.

Питання, що вирішуються СМЕ при різних видах задушення.

9. РОЗЛАД ЗДОРОВ'Я І СМЕРТЬ ВІД ДІЇ ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН (ОТРУЄННЯ)

Токсикологія, її зміст. Питання про отруйні речовини та отруєння. Умови дії отруйних речовин. Клінічний перебіг отруєння. Особливості розтину та ексгумації у випадках отруєння. Судово-хімічні та інші види лабораторних досліджень, використанні СМЕ для доказування отруєння. Порядок вилучення, упакування та направлення різних об'єктів на судово-медичну експертизу. Тривалість зберігання отрути в трупах.

Докази отруєння – матеріали розслідування, клінічна картина розтину трупу.

Оцінка результатів судово-хімічного дослідження. Питання, що вирішуються СМЕ при смерті від отруєння. Окремі отруйні речовини та їх дія. Діагностика алкогольного сп'яніння у живої людини. Отруєння метиловим спиртом та етанолом.

Питання про харчові отруєння, їх причини. Харчові отруєння бактеріального характеру. Ознаки харчових отруєнь. Питання, що вирішуються СМЕ у випадках харчових отруєнь.

10. ЕКСПЕРТИЗА ЖИВИХ ОСІБ

Підстави для призначення експертизи живих осіб. Порядок направлення на СМЕ. Експертиза несмертельних ушкоджень. Класифікація тілесних ушкоджень за ступенем тяжкості. Визначення втрати працездатності. Визначення стану здоров'я.

Експертиза з приводу штучних та удаваних захворювань. Поняття симуляції, дисимуляції, агровації та самоушкодження. Поняття про засоби діагностики штучних та удаваних захворювань. Експертиза у випадках самоушкоджень.

11. ЕКСПЕРТИЗА З ВИЗНАЧЕННЯ СТАТЕВИХ СТАНІВ ТА СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ

Експертиза статевого стану. Визначення статевої зрілості, продуктивної здатності. Спірне статеве становище (гермафродитизм).

Експертиза вагітності, полог, аборт. Засоби позбавлення плоду. Ускладнення аборт. Експертиза при статевих злочинах. Огляд потерпілих та свідчення підозрюваних.

Правила судово-медичної й акушерсько-гінекологічної експертизи. Питання, що вирішуються експертизою при статевих злочинах.

Визначення віку. Визначення тотожності осіб.

12. СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ

Загальна характеристика речових доказів, що підлягають судово-медичному дослідженню. Порядок виявлення, вилучення, упакування та направлення речових доказів у судово-медичні лабораторії. Дослідження крові. Сліди крові, їх форма та колір. Виявлення слідів крові на місці події та на знаряддях злочину. Значення слідів крові у встановленні обставин події. Опис та інші засоби фіксування слідів крові. Правила вилучення слідів крові на місці події. Порядок взяття зразків крові. Упакування та направлення речових доказів у лабораторію.

Питання, що вирішуються СМЕ крові. Встановлення наявності крові. Сутність визначення виду крові. Поняття про реакції преципітації. Поняття про групи й типи крові, сироваткові системи й групи ферментів. Можливості визначення належності крові конкретній особі. Оцінка результатів судово-

медичного дослідження крові.

Дослідження волосся. Виявлення, опис, вилучення та упакування волосся на місці події. Правила вилучення зразків волосся. Визначення схожості волосся. Питання, що вирішуються при експертизі волосся.

Дослідження плям сперми. Зовнішній вигляд плям від сперми, їх виявлення, опис, вилучення та упакування. Питання, що вирішуються при експертизі плям сперми. Оцінка результатів дослідження плям сперми.

Дослідження слюни, встановлення групи слюни в плямах.

Дослідження кісток, молока.

13. ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ

Визначення місці події (МП) та місця злочину. Невідкладність слідчого огляду МП. Нормативні підстави для проведення огляду МП. Стадії та принципи огляду МП. Основні фотознімки при огляді МП. Порядок та особливості зовнішнього огляду трупа на місці події. Особливості огляду місця злочину при повішанні, статевих злочинах, вибуховій травмі, електротравмі, дорожньо-транспортній пригоді.

14. ПРЕДМЕТ ТА ЗАВДАННЯ СУДОВОЇ ПСИХІАТРІЇ. ПРАВОВІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ СУДОВО-ПСИХІАТРІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Поняття науки судової психіатрії. Сутність матеріалістичного розуміння психічної діяльності в нормальному та у хворому станах. Підстави та порядок призначення судово-психіатричної експертизи. Коло питань, що складають компетенцію судово-психіатричної експертизи. Права та обов'язки експерта-психіатра. Види судово-психіатричної експертизи. Проблема осудності в науці кримінального права та судовій психіатрії. Критерії неосудності в законодавстві. Особливості експертизи засуджених. Психічні захворювання, що є підставою для дострокового звільнення підсудних від покарання. Експертиза

свідків та потерпілих. Хворобливі ознаки, за наявності яких особа не може бути свідком у справі. Поняття недієздатності в цивільному законодавстві. Критерії недієздатності. Питання, що підлягають вирішенню експертом-психіатром. Види психіатричної експертизи по цивільних справах.

15. КОРОТКІ ВІДОМОСТІ ПРО БУДОВУ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ, ВИЩУ НЕРВОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ. ЗАГАЛЬНІ ПОНЯТТЯ ПРО ЗАХВОРЮВАННЯ В СУЧАСНІЙ ПСИХІАТРІЇ. ЗАХОДИ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ПСИХІЧНИХ ХВОРИХ, ЩО ВЧИНИЛИ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ДІЯННЯ

Будова центральної нервової системи. Головний мозок, периферична нервова система, вегетативна нервова система. Учення І. П. Павлова про вищу нервову систему. Поняття про симптоми та синдроми психічних розладів. Учення про першу й другу сигнальні системи та їх взаємодію. Типи вищої нервової діяльності. Причини психічних захворювань, методика огляду хворих. Заходи медичного характеру, передбачені законодавством стосовно психічних хворих, що вчинили суспільно небезпечне діяння.

Розлади пам'яті, мислення, емоцій, вольової діяльності.

Основні ознаки шизофренії. Форми та перебіг шизофренії. Поняття про дефект та ремісію при шизофренії. Судово-психіатрична оцінка шизофренії. Епілепсія та епілептичні симптоми. Основні ознаки епілепсії. Епілептичні випадки, їх особливості, патофізіологічна основа. Психічні еквіваленти, епілептичні психози. Основні ознаки маніакально-депресивного психозу (МДП), особливості їх перебігу. Закриті й відкриті травми головного мозку, контузії, струси мозку. Психічні зміни при травмі мозку. Наслідки травми. Прогресивний параліч. Сифіліс мозку. Енцефаліти, форми, стадії перебігу, психічні наслідки. Судово-психіатрична оцінка. Алкоголізм. Морфінізм та інші наркоманії. Судово-психіатрична оцінка.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Авдеев М. И. Краткое руководство по судебной медицине / М. И. Авдеев. – М.: Медицина, 1964. – 372с.
- Авдеев М. И. Судебная медицина: учеб. для юрид. вузов / М. И. Авдеев. – М.: Медицина, 1960. – 539с.
- Білецький Є. М. Судова медицина та судова психіатрія / Є. М. Білецький, Г. А. Білецька. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 262 с.
- Білкун В. В. Судова медицина / В. В. Білкун, Л. Л. Голубович. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 480с.
- Дунаевский В. В. Наркомания и токсикомания / В. В. Дунаевский. – Л.: Медицина, 1990. – 207с.
- Концевич И. А. Руководство к практическим занятиям по судебной медицине / И. А. Концевич. – К.: Вища шк., 1988. – 328 с.
- Пиголкин Ю. И. Судебная медицина: учеб. / Ю. И. Пиголкин, В. Л. Попов, И. А. Дубовин. – М.: Мед. информ. агент., 2011. – 424 с.
- Правила судебно-медицинской акушерско-гинекологической экспертизы. – М.: [б. и.], 1966. – 23 с.
- Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/t21>. – Заголовок з екрана.
- Кодекс адміністративного судочинства України від 06. 07. 2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 37.
- Кримінальний кодекс України. – Х.: Одиссей, 2011.
- Судебная медицина: практикум / под ред. В. Л. Попова. – СПб: Питер, 2002. – 608с.
- Тагаев Н. Н. Судебная медицина / Н. Н. Тагаев. – Х.: Факт, 2003. – 1253 с.
- Ципковский В. П. Осмотр места происшествия и трупа на месте обнаружения / В. П. Ципковский. – К.: Медицина, 1960. – 320 с.

Навчальне видання

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“СУДОВА МЕДИЦИНА
ТА СУДОВА ПСИХІАТРІЯ”

галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”

У к л а д а ч : БІЛЕЦЬКА Ганна Андріївна

Відповідальний за випуск *І. Є. Марочкін*

Редактор *О. І. Борисенко*
Комп’ютерна верстка *Л. П. Лавриненко*

План 2012

Підп. до друку 20.08.2012. Формат 60x84^{1/16}. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Ум. друк. арк. 0,81. Облік.-вид. арк. 0,39. Вид. № 163.
Тираж 100 прим. Зам. № 4468. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.